

Економіка та управління національним господарством

УДК 331.101.262:005.336.3:332.1
JEL J01, B41, D11

У. Я. Садова, Т. М. Степура

Якість людського потенціалу в методологічних вимірах енергетичної парадигми

Здійснено спробу розбудови методології досліджень якості людського потенціалу регіону. Теоретичним базисом для цього є основні положення соціальної, регіональної економіки, а також теорія споживання та енергетична парадигма. Вказано, що якість людського потенціалу як набір ознак незадіяного запасу людських ресурсів має вивчатись за використання системного і структурного підходів. Підкреслено, що геоструктурний підхід до дослідження якості людського потенціалу регіону обумовлює потребу розгляду цієї категорії у системній включеності у середовище її формування. Вказано, що усі цикли розвитку людини супроводжуються енергообмінними процесами. У прикладному плані доведено значення збалансованого харчування у формуванні здоров'я як однієї з основних складових якості людського потенціалу регіону. У поняття енергетичної збалансованості харчування включено не тільки його склад у розрізі поживних речовин та інших компонентів, але й відповідність раціону способові життя людини, її активності, характеру та змісту праці. Встановлено, що раціон харчування населення України з погляду його енергетичної збалансованості не відповідає потребам організму людини щодо забезпечення здоров'я, відновлення працездатності, фізичної активності, праці і потребує комплексного регулювання з урахуванням регіональних особливостей.

Ключові слова: якість людського потенціалу регіону, енергетична парадигма, теорія споживання, особистісний підхід, діяльнісний підхід, енергообмін, енергетичне наповнення раціону харчування, збалансоване харчування.

Сучасні напрями розвитку українського суспільства тісно пов'язані зі структурними зрушеннями в царині економіки. Змінюються уявлення про роль людини в економіці, про критерії економічного зростання. Запорукою зростання стає не так ресурсна складова матеріального виробництва, як якість людського потенціалу, управління умовами його відтворення. Гносеологічну роль у забезпеченні змін може відіграти енергетична парадигма. У соціальній і регіональній економіці конкретизація акцентів стратегічного управління *якістю людського потенціалу регіону (ЯЛПР)* актуалізує потребу формування методології відповідних досліджень.

Теоретичну основу дослідження ЯЛПР складають напрацювання вчених різних наукових знань. Концепцію енергії живої речовини розвивав у межах біогеохімії В. Вернадський (Проблеми біогеохімії, 1943 р.). Космогенно-енергетична концепція праці започаткована С. Подолинським [1], а значно пізніше розвивалася М. Руденком («Енергія прогресу», 1998 р.), В. Письмаком («Энергоимпульсная сущность экономического базиса общества (введение в теорию энергоимпульсного взаимодействия социально-экономических моделей)», 2002 р.). Щодо власне дослідження людського потенціалу, то привертає увагу загальнонаукова класифікація підходів, за якої виділяється діяльнісний та особистісний підходи вивчення людського потенціалу (В. Антонюк, У. Садова, С. Вовканич, Л. Семів). Питання забезпечення населення продовольством, продуктами харчування є предметом досліджень науковців галузі економічної безпеки, а також дослідників рівня життя населення (В. Мандибура, О. Біггер). Вирішення питань збалансованого харчування відповідно до потреб організму та ступеня фізичної активності в економічній науці лежить у межах теорії споживання. Актуалізація проблем споживчої поведінки зумовила виникнення нового наукового напрямку – конс'юмеризму. У вітчизняних публікаціях проблеми теорії та практики споживання висвітлювали, зокрема, В. Мандибура та Н. Дочинець та інші.

© У. Я. Садова, Т. М. Степура, 2017.

Метою статті є розвиток методології досліджень ЯЛПР з використанням концептуальних положень енергетичної парадигми та теорії споживання.

У науковому дискурсі поняття якості людського потенціалу фігурує доволі часто. Проте фундаментальні знання про перехід кількісних змін у якісні (і навпаки) ще не дають уяви про його екзистенційну суть. Натомість серед науковців знову і знову немає однозначності при оперуванні поняттям якості. Одні вважають, що це загальна філософська категорія, яка придатна для всезагального оцінювання стану речей і котра з часів Арістотеля не потребує додаткового пояснення. Інші вбачають у ній специфічний інструмент відображення властивостей, рис, форм того чи іншого об'єкта. Без сумніву, застосування цієї категорії має міждисциплінарне значення. Вона є ознакою (характеристикою) об'єкта, що вказує на його здатність задовольняти обумовлені або передбачувані потреби. Екзистенційне (сутніснотворче) значення якості найбільш повно розкрито в царині соціологічної наукової думки. Воно допомагає знайти духовну, психоемоційну неповторність особи. Водночас поняття якості людського потенціалу широко використовується в інтересах соціальної економіки і політики. Тут у найбільш широкому сенсі ЯЛПР покликана відзеркалювати стан активного, а також незадіяного запасу людських ресурсів, які можуть бути активовані під впливом додаткових умов задля задоволення людських потреб. Ця категорія послуговується набором ознак, які характеризують об'єкт дослідження з системних позицій. Останнє вказує на те, що якість людського потенціалу може вивчатися на засадах системного аналізу та структурного підходу.

У суспільствознавстві уява про якість людського потенціалу може модифікуватися під дією низки чинників. Це означає, що вивчення цього феномену не можна проводити відірвано від середовища його формування. Відомий учений К. Еззелл влучно писав, що «правила соціального сприйняття часу є «мовчазною мовою» певної культури... Щоб знати, де пролягає межа хорошого тону, слід орієнтуватися в часовій системі іншої країни... Рамки, накладені різними культурами на часові одиниці, не завжди однакові» [2]. В умовах регіональної економіки діє ціла низка чинників геопросторового характеру, котрі детермінують вияв якості людського потенціалу. Саме вони обумовлюють потребу виділення у науковій мові поняття якості людського потенціалу регіону.

Дослідженню якості людського потенціалу слугує низка теорій. У соціальній економіці це, зокрема, теорія споживання. Саме вона орієнтовна на фізичні властивості, сконцентровані у споживчій вартості послуг цього потенціалу. Більш глибоке розуміння гносеологічної природи цієї категорії дає енергетична парадигма. Згідно з нею енергія є джерелом забезпечення життєдіяльності організму людини, адже усі цикли його розвитку супроводжуються процесами енергетичного обміну. Фізикою доведено, що джерелом надходження енергії в будь-який живий організм є сонячна енергія. Вона трансформується у теплову енергію. Хімічні процеси є передумовою розвитку людини як біологічного виду. Надходження енергії в організм людини відбувається через її харчування. Концептуально це досліджував видатний учений В. Вернадський, який увів у науковий обіг поняття біогеохімічної енергії живої речовини (енергії життя, яка не зводиться до хімічних і біологічних процесів, а є вищою формою існування енергії), вказав на наявність у живої речовини кінетичної та потенційної енергії.

Нині, з погляду понад сторічного досвіду концепції, можна стверджувати про розширення меж її застосування. У соціальній і регіональній економіці вона дозволяє досліджувати якість людського потенціалу регіону в особистісному та діяльнісному зрізах.

Особистісний аспект дозволяє вивчати ЯЛПР у контексті окремих рівнів соціогенезу – розвитку людського організму, індивідуальності, особистості. На кожному з цих рівнів формуються специфічні взаємозв'язки, які утворюють так звану системну якість. Зокрема, на рівні організму якість формується шляхом міри задоволення вітальних потреб людини. На рівні індивіда вирішальне

значення у творенні якості належить міра задоволення психологічних її потреб (це можливо лише при відповідній якості, сформованій на нижчому рівні існування людини). На особистісному – вимір доповнюється процесами включення людини у соціум, шляхом активізації фізичної, розумової, економічної діяльності. Таким чином, *формування якості відбувається поступово*. Кожен новий стан системи неможливий без відповідного накопичення якісних ознак на попередніх рівнях і *значно утруднений без синхронізації процесів творення якості на усіх рівнях*. У межах особистісної парадигми фундаментальні чинники простору і часу виконують своєрідну функцію системоутворення якості людського потенціалу, що, зокрема, знаходить свій вираз у «прирощуванні» енергії життя.

Діяльнісний аспект дослідження *ЯЛПР* пов'язаний насамперед з реалізацією потреби людини у праці, економічній діяльності, задоволенні таким чином інших потреб та інтересів. Енергетичний обмін відбувається шляхом перетворення енергії людини через процеси праці в економічні блага. Таким чином відбувається прирощення та накопичення енергії (передусім сонця) у видозміненому уречевленому матеріальному вигляді. У цьому контексті значним внеском у розвиток енергетичного (на той час у межах фізіократичної школи) підходу в економіці є *енергетична концепція праці* С. Подолинського, наукова спадщина якого значно випередила свій час і слугувала базисом для створення ноосферної концепції В. Вернадського. На думку С. Подолинського, тільки праця (у її продуктивній формі) має властивість накопичувати і перетворювати енергію без її розсіювання, тобто перетворює її з нижчої форми у вищу, примножує її [1, с. 205]. Наслідком конструктивної діяльності людини (праці) є *прирощення бюджету енергії*, що, своєю чергою, за рахунок накопичення нижчої форми енергії призведе до зростання продуктивності праці. Вплив чинників середовища життєдіяльності людини детермінує передумови накопичення, збереження енергетичного балансу *ЯЛП* як на рівні організму, так і на рівні територіальної суспільної системи (регіону).

У регіональній економіці дослідженню *ЯЛПР* слугує *геоструктурний підхід*. У межах особистісної парадигми він дозволяє зосередити увагу на регіональних особливостях надходження енергії в організм людини (споживання залежно від способу її життя та діяльності в умовах певного регіонального середовища). У світлі діяльнісної парадигми вказує на існування факту трансформаційності *зв'язків людини з навколишнім середовищем*. З позиції закону збереження енергії вони є каналами перерозподілу останньої задля створення економічних благ.

У соціальній економіці дискусійним залишається питання *системи вимірників ЯЛПР* (сукупності індикаторів, покликаних відображати усю сукупність властивостей феномену, сконцентрованих на різних рівнях). Ідеться про фізичні властивості якості, які зосереджені в його споживчій вартості, властивості якості технічної – сконцентровані в матеріалізації у ньому науково-технічних досягнень суспільства; властивості якості естетичної – в естетичних відчуттях і поглядах, властивості експлуатаційної якості – у технічній стороні використання потенціалу (догляд, відновлення тощо).

Система вимірників *ЯЛПР* включає індикатори фізичної, психологічної енергії. Енергія особистості (психологічна енергія) найбільш повно представлена у східній філософії. Вона зумовлює онтогенез і генетично є вихідною одиницею виміру людського розвитку. Очевидно, поділ енергії на фізичну та психічну стосується форм її перетворення з одного виду в інший. У першому випадку результати мають матеріальну форму, а у другому – форму тонкої енергії, що сукупно формує частину ноосфери. Окремим фокусом дослідження у межах діяльнісної парадигми якості людського потенціалу у подальшому може стати формування методологічної платформи для визначення і виміру економічної діяльності та задоволення потреб суспільства крізь призму економічного енергообміну.

Таким чином, *конструктивна модель ЯЛПР включає такі складові*: здоров'я (життєздатність), працездатність, активність, опірність негативним впливам, настроїв, тонус, інтенсивність реагування на виклики навколишнього світу,

регіонального середовища. Вона може бути об'єктом статистичного аналізу, адже відображає не лише статичну природу якості людського потенціалу, але й придатна для його характеризування у часі (у динаміці) та просторі. До речі, голландськими ученими Дж. Ван Етингеру й Дж. Ситтигу розроблена спеціальна галузь знань кваліметрія, яка покликана займатися способами виміру й квантифікації показників якості¹. При цьому учені наголошують, що якість залежить від великої кількості властивостей об'єкта дослідження. Для того щоб судити про якість продукту, недостатньо тільки даних про його властивості. Потрібно враховувати й умови, у яких продукт буде використаний. Власне за цього погляду ваги набуває регіональний підхід, оскільки умови використання якості суттєво різняться залежно від регіону. Невідповідність сформованої якості умовам регіонального середовища призводить до дисбалансу, неповної реалізації якісного потенціалу, зниження економічної ефективності витрат на формування якості. Таким чином, конструктивна модель у регіональному вимірі може мати свої регіональні особливості, зумовлені середовищем існування і необхідністю формування доцільного рівня характеристик відповідно до зовнішнього оточення. Це може знайти вираз, наприклад, у необхідності підвищеного вмісту енергетичного наповнення раціону у місцевостях, де є значна частка фізичної праці.

Про особливий вплив регіонального середовища на формування ЯЛПР слід пам'ятати й при аналізі джерел накопичення цієї якості. Адже екстенсивні джерела в межах особистісної парадигми впливають на притік енергії в організм ззовні, інтенсивні – зосереджені усередині системи і стосуються ефективності використання ресурсів. На індивідуальному рівні надходження енергії, її перетворення та збереження в організмі людини пов'язані з кількома біологічними процесами: диханням, харчуванням, сном. Енергія, отримана ззовні, трансформується в організмі в енергію хімічних сполук і фізичну (теплову), формуючи у кінцевому підсумку життєздатність організму, тобто здоров'я.

Оскільки у конструктивній моделі ЯЛПР особливе місце належить компоненту здоров'я його носіїв, спробуємо проаналізувати вплив харчування на відтворення останнього й забезпечення підтримки енергетичного балансу такої екогенологічної системи [3] як «людина – регіональне середовище». Вирішення цього завдання передбачає імплементацію в нашу схему дослідження окремих наукових знань фізики. Ідеться про поняття енергії, що надходить в організм людини у процесі її харчування². Отож саме її (енергія вимірюється у калоріях³) людина може перетворити на певний продукт у процесі праці. Ця енергія є фундаментом формування енергетичного балансу організму людини і має особливе значення не просто для формування ЯЛПР, але передує комплексу пошукових робіт з розробки цілої низки соціально-професійних (соціально-трудова) нормативів організації праці та зайнятості населення, які є єдиними для України, але через суттєву відмінність регіональних умов життєдіяльності мали б бути диференційованими. Так, у стані спокою режим енергообміну людини залежить від особливостей організму, віку, стану нервової та ендокринної систем, регіонального середовища існування. У середньому в дорослої здорової людини рівень основного обміну становить 1600 ккал / добу, причому у жінок він на 10-15% нижчий, ніж у чоловіків (1400 ккал / добу). Із зростанням трудової активності людини зростатиме

¹ Дж. Ван Етингеру й Дж. Ситтигу вважали, що якість – величина вимірна й, отже, невідповідність продукту пропонованим до нього вимогам може бути виражена через яку-небудь постійну міру, якою звичайно є гроші.

² На цей час науковцями встановлено існування трьох форм перетворення людської енергії: основний обмін (перерозподільний – *У.С., Т.С.*), специфічно-динамічна дія їжі (трансформаційний – *У.С., Т.С.*) та м'язова діяльність (забезпечуючий – *У.С., Т.С.*) [4, с. 22]. Усі вони залучені до формування енергетичного балансу людини.

³ Основний енергообмін людини виражається кількістю кілокалорій (ккал), виділених організмом у певних умовах, на 1 кг маси чи на 1 м² поверхні тіла за 1 год. чи за 1 добу. Згідно з Міжнародною системою одиниць виражається у кілоджоулях (кДж) [5].

потреба в енергії, тому основний обмін у людей, які мають постійні фізичні навантаження, приблизно на 30% вищий від інших людей [4, с. 22]. Специфічно-динамічна дія їжі на організм людини пов'язана з інтенсифікацією обміну речовин після її вживання, тобто додатковими витратами на її перетравлювання. Велике значення при цьому має нутрієнтний (компонентний) склад та обсяги раціону. І, нарешті, витрати енергії на м'язову діяльність спричинені фізичною активністю, причому інтелектуальна діяльність не характеризується значними енерговитратами. Таким чином, усі витрати організму на життєдіяльність та працю залежать насамперед від віку та способу життя людини. Однак не менш важливим є і вплив середовища, природно-кліматичні, екологічні і соціально-економічні умови якого формують специфіку раціону, енерговитратність життєдіяльності та, зокрема, зайнятості, певний рівень здоров'я.

Надходження та використання енергії в організмі людини має бути збалансованим, відповідати потребам і способу життя. Тому важливим чинником формування якості людського потенціалу є контролювання надходження енергії в організм (у розрізі поживних речовин, мікроелементів, вітамінів тощо) та її витрат залежно від віку, виду трудової діяльності, енерговитратності життєдіяльності людини та недопущення утворення надлишку чи нестачі енергії, ослаблення чи зменшення життєвих сил.

Здоров'я людини є фундаментом формування інших компонентів із ЯЛПР (принаймні на необхідному рівні). Низькі його показники у ранньому віці людини призводять до звуження можливостей формування освітнього потенціалу, соціальної складової ЯЛПР. У працездатному віці недостатність рівня здоров'я обмежує діяльнісні можливості, процеси включення у ринок праці і забезпечення конкурентоспроможності працівника, перспективи професійного зростання. Зрештою погіршення здоров'я знижує якість життя та зумовлює передчасну смертність, у тому числі й у трудоактивному віці.

В Україні в останні роки дослідження взаємозв'язку стану здоров'я населення й ЯЛПР проводяться надзвичайно хаотично. Дослідження процесів надходження енергії у людський організм під впливом стану та раціону харчування стали об'єктом уваги окремих наукових шкіл. Водночас реальний стан речей вимагає суттєвого підвищення відповідальності людей за власне здоров'я. І тут функцію координатора політики у цій царині мусить взяти на себе держава. Так, енергетична цінність їжі, що споживається населенням України в останні роки, лише незначно перевищує встановлені внутрішньодержавні нормативи⁴ (у 2015 р. у середньому за регіонами на 299 ккал на особу [7]). При цьому значення цих нормативів є значно нижчими від тих, які пропонуються ВООЗ (3000 р.). Для порівняння, у 1990 р. середня енергетична цінність раціону мешканця України становила 3597 ккал.

Варто зазначити, що власні оцінки домогосподарств населення України дещо відрізняються від даних, що розраховуються органами статистики за офіційною звітністю. Так, дані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств [8] свідчать, що енергетична цінність споживаного середнього раціону становила у 2015 р. 3030 ккал і зменшилася, порівняно з 2014 р., на 206 ккал. Вартує уваги той факт, що, за оцінками домогосподарств, у 2015 р. перевищення межі 3000 ккал досягнуте лише за рахунок сільської місцевості, де енергетична цінність раціону складає 3290 ккал, у той час як у містах – від 2826 до 2996 ккал.

Енергетичний баланс людини формується внаслідок поєднання процесів надходження енергії та її витрат. Останні безпосередньо залежать від рівня

⁴ 500 ккал чи 2390,5 ккал за різними розрахунками. Також Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 року № 1379 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів № 1041 від 21 жовтня 2011 року) затверджена Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, відповідно до якої добова енергетична цінність раціону людини має становити 2500 ккал на добу. Також Постановою Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 р. «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» кількість калорій добового раціону становить для працездатного населення 2790,8 ккал, для непрацездатного – 2072,8 і для дітей відрізняється залежно від віку. У середньому 2390,5 ккал.

активності людини, інтенсивності її трудової діяльності. Це позначається на особливостях розрахунку нормативів для працівників окремих видів економічної діяльності. В Україні енергетична цінність споживаної їжі працівниками окремих професій лише частково покриває їх потреби. У 2015 р. вона забезпечувала далеко не усі витрати енергії лише для чоловіків-працівників розумових видів діяльності та жінок, які зайняті на роботах першої-другої груп складності (розумова та легка фізична праця). Структура раціону, що споживалася, також була незадовільна, оскільки за нормативами 55% калорій мали надходити з продуктами тваринного походження. Натомість цей показник склав навіть не третину норми. Подібна ситуація була й у попередні роки (23-29% за 2010-2015 рр. [8]).

Сформований в Україні раціон харчування характеризується й іншими негативними тенденціями. Так, норма співвідношення білків, жирів і вуглеводів, встановлена в Україні – 13 : 13 : 74 [6], у той час як за рекомендаціями ВООЗ – 18 : 16 : 66. Реальна структура раціону за оцінками домогосподарств і балансами споживання населення України становить у 2015 р. 14 : 23 : 63 [8]. Отже, раціон українців характеризується надмірним вмістом жирів, переважно рослинного походження (олії, кондитерські вироби тощо); надмірне споживання деяких викликає утворення холестерину і має інші негативні наслідки. Також спостерігається недостатність вживання вуглеводів, що якраз і є основним джерелом енергії в організмі (50-60% потреби).

Недостатність енергетичного вмісту та незбалансованості харчування населення регіонів України, очевидно, за основні має економічні причини. За вибірковими обстеженнями домогосподарств 54,8% усіх витрат господарств регіонів України припадає на продовольчі товари та харчування [8]. У той час як у європейських країнах така частка не сягає вище 25%, а у Великобританії і Швеції – менше 10%. Поляки та прибалтійці витрачають на харчування 25-30% сімейного бюджету, румуни, серби, молдавани і білоруси – трохи більше 40% (дані за 2013 р. [9]). І лише мешканці єдиної з країн Європи – України – витрачають на харчування понад 50% доходів домогосподарств. Негативні тенденції у споживанні продуктів харчування населення регіонів України за останні роки поглиблюються через нарощування темпів інфляції, значне скорочення реальних доходів населення (індекс реальної заробітної плати становив у 2015 р. 79,8%).

Таким чином, зважаючи на поширеність розвідок якості як ознаки сучасного соціально-економічного розвитку і водночас відсутність конкретних фундаментальних знань про екзистенційну суть ЯЛПР та механізмів її формування, розбудова методологічної платформи дослідження цього феномену має відбуватись на міждисциплінарному стику. Цим пояснюється необхідність посилення, окрім економіки, до основ фізики, фізіології, соціології, культурології, інших наук, а також використання низки підходів до вивчення ЯЛПР. Серед останніх структурний і системний підходи, діяльнісна і особистісна парадигми ЯЛПР. Водночас при розбудові методологічної платформи дослідження ЯЛПР необхідним є використання основних знань соціальної, регіональної економіки, теорії споживання тощо. Таке різноманіття теоретичного та прикладного інструментарію може бути об'єднане під егідою енергетичної парадигми, що надасть досліднику розуміння конкретних механізмів формування ЯЛПР у теоретичному плані, а також матиме прикладне значення. Саме процеси енергообміну, класифіковані за рівнями та синхронізовані у часі у конкретних умовах регіонального середовища при належній деталізації складуть цілісну картину механізмів формування ЯЛПР. У межах діяльнісного підходу це виявляється у перетворенні енергії людини через процеси праці в економічні блага. Однак більша увага у статті приділена особистісному зрізу механізмів формування ЯЛПР, особливо на рівні організму людини, суть якого полягає у надходженнях енергії з продуктами харчування та витратами їх у процеси життєдіяльності та, зокрема, праці. Збалансоване харчування забезпечує нормальну життєдіяльність та, зокрема, праці. Збалансоване харчування забезпечує нормальну життєдіяльність, що знаходить вираз у відповідності споживаних речовин, мікроелементів, інших складників, що формують енергетичний вміст їжі, до діяльності людини, її способу життя, віку, активності. Поєднання цих процесів

та їх енергетична збалансованість формують передумови певного рівня здоров'я населення – конкретної кваліологічної характеристики людського потенціалу.

Водночас у прикладному плані викладені в статті методологічні підходи дозволяють розробляти практичні рекомендації. Інформація про енергообмінні процеси в організмі людини має особливе значення для вдосконалення соціальної політики у державі, зокрема у частині розробки нормативів мінімального споживання населенням продуктів харчування та непродовольчих товарів. Так, зокрема, потребує оновлення та наукового обґрунтування система норм споживання з урахуванням соціально-демографічних характеристик населення регіонів, фізичної активності, особливостей організму, а також умов регіонального середовища. Останнє передбачає диференціацію розрахунків нормативів залежно від природно-географічних, екологічних, економічних умов регіону. Так, у регіонах, де переважає важка праця, раціон має характеризуватися підвищенням нормативів калорійності. Розроблені норми мають бути відображені у нормативних актах як державного, так і регіонального рівнів та ув'язуватися з системою інших соціальних стандартів. Такий комплекс заходів не має обмежуватися нормативними рекомендаціями, а втілюватися у конкретних заходах: впровадженню у раціони харчування у закладах громадського харчування, особливо для окремих груп населення: дітей, підлітків, осіб старшого віку, пацієнтів лікарень, ідальнях підприємств тощо. Особливо важливим, на наш погляд, є диференціація і регіоналізація складу споживчого кошика залежно від регіону проживання та складності професійної діяльності. Останнє є одним з важливих напрямів подальших наукових досліджень.

Таким чином, комплексна політика енергетичного наповнення та збалансованості раціону харчування населення регіонів України – один з основних напрямів забезпечення здоров'я людського потенціалу та формування його високої якості.

Список використаних джерел

1. Подолинский С. Трудъ челоѵка и его отношеніе къ энергіи : препринт / С. Подолинский. – 1880. – С. 135-211.
2. Керол Е. Культура часу / Е. Керол // Світ науки. – 2003. – №3-4. – С. 54.
3. Злупко С. М. Основи екогомології / С. М. Злупко ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2003. – 240 с.
4. Карпенко П. О. Основи раціонального і лікувального харчування : навч. посіб. / П. О. Карпенко, С. М. Пересічна, І. М. Грищенко, Н. О. Мельничук ; заг. ред.: П. О. Карпенко ; Київський національний торговельно-економічний університет. – К., 2011. – 504 с.
5. Основний обмін // Фармацевтична енциклопедія. Сайт. – 2017. – Режим доступу: <http://www.pharmacyclopedia.com.ua/article/3135/osnovnij-obmin>
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії» від 18.11.1999 №272. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0834-99>
7. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2015 рік : статистичний збірник. – Київ: Державна служба статистики України, 2016. – 55 с.
8. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2015 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) : статистичний збірник. У 2-х ч. Ч. 2 / Державна служба статистики України. – К., 2016. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm
9. У 2013 році серед європейських країн в Україні найбільше витратили на продукти харчування, а найменше на культуру // Інформаційно-аналітичний центр Infolight. Сайт. – 2013. – Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/u-2013-roci-sered-ievropeyskih-krayin-v-ukrayini-naybilshe-vitratili-na-produkti-harchuvannya-na-yimenshe-na-kulturu>

References

1. Podolynskiy, S. (1880). Trud cheloveka i ego otnoshenie k yenerгии [The labor of a person and its relationship with an energy]. [in Ukrainian].
2. Ezzell, K. (2003). Kultura chasu [Clocking Cultures]. *Svit nauky – Science's world* (Translated from *Scientific American*), 3-4, 54. [in Ukrainian].
3. Zlupko, S. M. (2003). *Osnovy ekohomolohiyi* [Foundations of the eco-homology]. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. [in Ukrainian].
4. Karpenko, P. O. (Ed.), Peresichna, S. M., Hryshchenko, I. M., & Melnychuk, N. O. (2011). *Osnovy ratsional'noho i likuval'noho kharchuvannya* [Fundamentals of rational and clinical nutrition]. Kyiv: Kyiv National University of Trade and Economics. [in Ukrainian].

5. Osnovnyy obmin [Basic exchange] (2017). Website Pharmaceutical Encyclopedia. Retrieved from <http://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/3135/osnovnij-obmin>
6. Ministry of Healthcare of Ukraine (1999). Pro zatverdzhennya Norm fiziolohichnykh potreb naseleennyi Ukrainy v osnovnykh kharchovykh rehovynakh ta enerhiyi [On approval of the Norms of physiological needs of the population of Ukraine in the nutrients and energy] (Order 272 on 1999, November 18). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0834-99> [in Ukrainian].
7. State Statistics Service of Ukraine (2016). *Balansy ta spozhyvannya osnovnykh produktiv kharchuvannya naseleennyam Ukrainy za 2015 rik* [Balances and consumption of the basic foodstuffs by the population of Ukraine in 2015]. Kyiv. [in Ukrainian].
8. State Statistics Service of Ukraine (2016). *Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2015 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv Ukrainy)* [Expenditure and resources of households of Ukraine (according to the sample survey of living conditions of the households of Ukraine)]. Kyiv. Retrieved from: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm [in Ukrainian].
9. U 2013 rotsi sered yevropeys'kykh krayin v Ukraini naybil'she vytratly na produkty kharchuvannya, a naymenshe na kul'turu [In 2013 among European countries Ukraine had the biggest expenses on food and the least one's on culture]. Website of Information-Analytical Center Infolight. Retrieved from <http://infolight.org.ua/content/u-2013-roci-sered-ievropeyskih-krayin-v-ukrayini-naybilshe-vitratili-na-produkti-harchuvannya-naymenshe-na-kulturu> [in Ukrainian].

Sadova U. Ya., Stepura T. M. Human capacity quality in methodological dimensions of energy paradigm.

The article attempts to build methodology of the regional human potential quality. The basic principles of social and regional economics and also the theory of consumption and energy paradigm are the theoretical basis of research. It is indicated that the human potential quality as a set of features of not used reserves of human resources should be studied by using a systematic and structured approach. This necessitates a separation of personal and active sections of the regional human potential quality, and in the personal context – the selection of separate levels of sociogenesis. It is determined that such levels are the human body, individuality, personality. Quality is formed on each of them and each next qualitative state of the system occurs in case when the processes on all levels are synchronized. It is emphasized that geostructural approach to the study of the regional human potential quality determines the need to consider this category under the condition of systematic involvement in its formation environment. This approach allows researchers to focus on regional features of setting energy in the human body, and to establish patterns of energy redistribution in the economic activity process and its concentration in the form of economic benefits. It is indicated that all the cycles of human development are accompanied by energy transfer processes. Within the personal approach the extensive sources concern the inflow of energy from outside, and intensive – the efficiency of its use. The inflow of energy from outside on the level of human body is provided by biological processes, where the main one is nutrition. The role of nutrition in the complex process of regional human potential quality formation within the energy paradigm development is proved in the article. In terms of practice the importance of a balanced diet in shaping health as one of the key components of regional human potential quality is proved. The concept of energy balanced nutrition includes not only its composition in terms of nutrients and other components, but also compliance of diet with the way of person's life, activity, and the content and type of work. It is established that the diet of the population of Ukraine in terms of its energy balance does not meet the needs of the human body to ensure the health, efficiency, physical activity and work, and requires complex regulation based on regional features. Public policy measures should be aimed primarily at growth of income in Ukraine. However, the development of state standards in food sector should concern not only the settlement of the balance between the energy content of the diet and the nature of work, but also regionalization of standards values, its implementation in society's life practice.

Keywords: human potential quality, energy paradigm, the theory of consumption, personal approach, applicative approach, energy transfer, the energy content of the nutrient, balanced nutrition.

Садова Ульяна Ярославівна – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу соціально-гуманітарного розвитку регіону ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України» (e-mail: sadlu2004@gmail.com).

Sadova Ulyana Yaroslavivna – Dr. Sci. (Econ.), Prof., Head of the Department of social and humanitarian development of the region of the SI “Institute of Regional Research n.a. M.I. Dolishnyi of the NAS of Ukraine”.

Степура Тетяна Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва Львівської філії ПВНЗ «Європейський університет» (e-mail: tetyana.stepura@gmail.com).

Stepura Tetyana Mykhaylivna, Ph.D. (Econ.), Assoc. Prof., Head of the Department of economics and business of the Lviv Branch of European University.

Надійшло 17.02.2017 р.